

Яворська Т.І.

ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ УААН

АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ:

СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЗБІРНИК

(випуск 6)

ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

**АГРОПРОМИСЛОВИЙ
КОМПЛЕКС УКРАЇНИ:
СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЗБІРНИК

(випуск 6)

Київ – 2003

1.3. Населення і трудові ресурси села

За період з 1989 року по 2001 рік населення України зменшилося на 3249,5 тис. чол., або на 6%. Найвищими темпами воно зменшувалося на Чернігівщині – відповідно на 170,6 тис., або 12%. На 8–10% стало менше людей у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Кіровоградській, Сумській, Харківській і Черкаській областях. Стабільною залишилася кількість населення лише в трьох областях України – Волинській, Закарпатській та Рівненській. Збільшення населення за цей період не відбулося в жодній з областей України (табл. 1.3.1).

Співвідношення міського і сільського населення по Україні за цей період залишилося незмінним – відповідно 67 і 33%. Стабільним таке співвідношення залишилося і в 10 областях. У 13 областях питома вага сільського населення зросла на 1–5, а в АР Крим та Закарпатській області – зменшилася на 2–4 процентні пункти (табл. 1.3.2).

Кількість сільського населення в середньорічному обчисленні в 1996–2000 рр. порівняно з 1991–1995 рр. зменшилася на 554,1 тис. чол., або на 3,3% (табл. 1.3.3). На початок 2003 року порівняно з 1990 роком, чисельність жителів села скоротилася на 1294,2 тис., або на 7,4%, а порівняно з 1913 роком, відповідно, на 12,7 млн, або 44,2%. За десятиріччями кількість сільського населення найбільшими темпами скорочувалася в 1970–1980 і 1980–1990 рр. – абсолютні втрати становили 2,0–2,5 млн чол. (табл. 1.3.4). Лише протягом одного покоління (1970–2003 рр.) чисельність сільчан зменшилася на 5,8 млн, або на 25,9%. У межах 40% їх стало менше у Вінницькій, Житомирській, Полтавській і Сумській, майже на третину – у Київській і Полтавській та майже удвічі в Чернігівській областях. Тільки в АР Крим (у результаті репатріації кримських татар) та в Закарпатській області кількість сільських жителів збільшилася, відповідно, на 17,1 і 6,7% (табл. 1.3.5).

Таким чином, кількість сільського населення у великій динаміці (1913–2003 рр.), тобто протягом 90 років, постійно зменшувалася як в цілому по Україні, так і в переважній більшості областей.

Розподіл постійних мешканців села за укрупненими віковими групами свідчить про зменшення абсолютної кількості всіх вікових груп протягом 1991–2002 рр. Але динаміка структури цих груп неоднакова – питома вага дітей та підлітків за цей пері-

од залишилася практично стабільною, частка осіб працездатного віку зросла на 6,2 процентного пункта, а осіб пенсійного віку зменшилася на 5,5 процентного пункта. Такі структурні зміни характеризують деяке поліпшення якісного складу населення сільської місцевості (табл. 1.3.6, 1.3.7). При цьому середній вік сільських жінок за 1998–2001 рр. практично не змінився, а чоловіків – збільшився на 0,3 року. Не збільшився середній вік чоловіків тільки в Рівненській, Сумській і Чернігівській областях, у решті областей – зріс, особливо в АР Крим (на один рік), в Луганській – на 0,7 і Харківській області – на 0,5 року (табл. 1.3.8).

У результаті таких змін вікової структури сільського населення демографічне навантаження (кількість осіб до- і післяпрацездатного віку, що припадає на 1000 осіб працездатного віку) за 1996–2001 рр. у цілому по Україні зменшилося на 83 чол., або на 8%. Його зменшення спостерігалось в усіх регіонах України. Найвищими темпами (у межах 10–12%) воно відбувалося в АР Крим, Волинській, Донецькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Луганській, Львівській, Сумській, Тернопільській і Харківській областях (табл. 1.3.9). Але в структурі демографічного навантаження частка дітей за цей період зменшилася на 1,3 процентного пункта з відповідним зростанням питомої ваги осіб старше працездатного віку. Найменша частка дітей – 27,5% – у Чернігівській області, в межах 32–36% – АР Крим, у Київській, Полтавській, Сумській, Хмельницькій і Черкаській областях (табл. 1.3.10).

Динаміка природного руху сільського населення протягом 1990–2002 рр. характеризується абсолютним його скороченням. Причому, внаслідок перевищення кількості померлих над кількістю народжених темпи скорочення чисельності мешканців села зростають. Якщо в 1990 році природне скорочення кількості селян становило 58,2 тис. чол., то в 2002 році – 158,7 тис., тобто збільшилося майже в 2,7 рази. Кількість померлих за цей період зросла на 10,3%, а кількість народжених зменшилася на 33,8%. Аналогічна тенденція щодо природного руху склалася не тільки за абсолютними показниками, а й щодо інтенсивності його складових. Кількість народжених із розрахунку на 1000 жителів села зменшилася за цей період на 3,7 чол., або на 29,9%, а померлих зросла, відповідно, на 3 чол., або 18,6%, у результаті чого природне скорочення чисельності селян за цей період збільшилося утричі (табл. 1.3.11).

За 1960–2002 рр. кількість сільського населення України зменшилася на 6,7 млн чол., або майже на третину (29,6%). Якщо в 1960–1980 рр. основним фактором зменшення кількості селян була міграція їх у місто, що докорінно підірвало природну основу відтворення селянства в наступні роки, то в 1990–2002 рр. домінуючим фактором скорочення чисельності селянства стало природне зменшення (табл. 1.3.12). Абсолютне зменшення кількості сільського населення за 1990–2002 рр. головним чином зумовлено природним скороченням і незначною мірою міграцією населення із сільської місцевості. Адміністративно-територіальні перетворення при цьому практично не вплинули на загальну кількість жителів. Причому в 2002 р. природне скорочення кількості селян спостерігалось в усіх регіонах України. Найінтенсивніше (абсолютне зменшення з розрахунку на 1000 жителів) у Чернігівській (21,2 ‰), Сумській (18,4 ‰) та Полтавській і Черкаській (відповідно 15,9 ‰ і 15,2 ‰) областях. Тут зменшення чисельності сільського населення набуло характеру вимирання українського села (табл. 1.3.13).

Тенденція абсолютного зменшення кількості сільського населення, що має велику динаміку як по Україні, так і по кожному регіону, супроводжується зниженням коефіцієнта життєвості (співвідношення кількості народжених і померлих). За 1970–2002 рр. по Україні він зменшився майже втричі. Найінтенсивніше коефіцієнт життєвості знижувався в Чернігівській (0,24–0,34), Сумській, Полтавській, Київській, Черкаській і Луганській областях. Його рівень у межах 0,38–0,42 в 2002 році був у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Вінницькій, Харківській, Хмельницькій і Житомирській областях. Лише у Волинській, Чернівецькій, Рівненській, Івано-Франківській та Закарпатській областях коефіцієнт життєвості в 2002 році знаходився на рівні 0,7–0,96. Однак і тут він протягом 1970–2002 рр. знизився в 2–2,5 рази (табл. 1.3.14).

Зменшення кількості народжень та інтенсивності цього процесу відбувається в умовах погіршення юридичної основи формування сільської сім'ї. Кількість зареєстрованих шлюбів за 1970–2002 рр. у цілому по Україні зменшилася удвічі, а розлучень – зросла на 13,7%. Із розрахунку на 1000 жителів ці показники змінилися, відповідно, в 3 рази і на 14,3% (табл. 1.3.15).

За співвідношенням шлюбів і розлучень із розрахунку на 1000 жителів у 2002 році кожна друга молода сім'я у сільській місцевості розлучилася. Особливо інтенсивно руйнувалася сільська сім'я в регіоні Донбасу (Луганська і Донецька), а також Харківській областях. Тут співвідношення шлюбів і розлучень у 2002 році сягнуло межі 1,24–1,48, тобто на 124–148 молодих пар припадало 100 розлучень, а коефіцієнт збереження сім'ї становив 0,24–0,48, або 24–48% (табл. 1.3.16).

Внаслідок низького відтворення сільського населення як природної основи формування трудового потенціалу села і аграрної сфери, середньорічна кількість працівників сільськогосподарських підприємств України за 1990–2001 рр. зменшилася на 2 млн 750 тис. чол., або більше ніж удвічі, а частка їх у загальній кількості працівників усіх галузей економіки скоротилася на 4,4 процентного пункту і становила в 2001 році 16,5%. Найвищими темпами зменшувалася кількість працівників підприємств аграрної сфери в 2001 р. – на 344 тис. чол., або на 13,9% (табл. 1.3.17).

Зменшення кількості працівників аграрних підприємств спостерігається в кожному регіоні. Найвищими темпами вона скорочувалася у Закарпатській та Івано-Франківській областях. За 1996–2001 рр. тут їх стало менше на 53,7–54,0%. Майже удвічі зменшилася кількість працівників у Дніпропетровській, Запорізькій, Луганській, Львівській, Чернівецькій та Чернігівській областях. По Україні середньорічна кількість працівників сільськогосподарських підприємств за цей період зменшилася на 1 млн 334 тис. чоловік, або на 39,5% (табл. 1.3.18). В умовах розвитку науково-технічного прогресу зменшення чисельності працівників аграрної сфери об'єктивно необхідне явище. Однак воно вимагає відповідного підвищення рівня механізації сільськогосподарського виробництва, адекватного реальному вивільненню робочої сили і ручної праці з цієї галузі. В Україні ця адекватність не забезпечується, внаслідок чого значна кількість працівників сільського господарства опинилася в умовах вимушеної неповної зайнятості – в адміністративних відпустках або працювали в режимі неповного робочого дня (тижня). Їхня частка в 1999 році досягла 38,9% загальної кількості працівників аграрних підприємств, у 2002 році – зменшилася втричі і в 2001 році була 11,3% (табл. 1.3.19).

1.3.1. Чисельність та регіональне розміщення населення України за даними переписів 1989 і 2001 рр.

Область	Кількість наявного населення, тис. осіб		2001 р. до 1989 р., %
	2001 рік	1989 рік	
АР Крим	2033,7	2063,6	99
Вінницька	1772,4	1932,6	92
Волинська	1060,7	1061,2	100
Дніпропетровська	3567,6	3881,2	92
Донецька	4841,1	5332,4	91
Житомирська	1389,5	1545,4	90
Закарпатська	1258,3	1252,3	100
Запорізька	1929,2	2081,8	93
Івано-Франківська	1409,8	1423,5	99
Київська	1827,9	1940,0	94
Кіровоградська	1133,1	1239,4	91
Луганська	2546,2	2862,7	89
Львівська	2626,5	2747,7	96
Миколаївська	1264,7	1330,6	95
Одеська	2469,0	2642,6	93
Полтавська	1630,1	1753,0	93
Рівненська	1173,3	1169,7	100
Сумська	1299,7	1432,7	91
Тернопільська	1142,4	1168,9	98
Харківська	2914,2	3195,0	91
Херсонська	1175,1	1240,0	95
Хмельницька	1430,8	1527,1	94
Черкаська	1402,9	1531,5	92
Чернівецька	922,8	938,0	98
Чернігівська	1245,3	1415,9	88
м. Київ	2611,3	2602,8	100
м. Севастополь*	379,5	395,0	96
Україна	48457,1	51706,6	94

* Включаючи населені пункти, підпорядковані міській раді.

1.3.2. Розміщення та співвідношення міського і сільського населення за регіонами України

Область	Кількість наявного населення за даними перепису станом на 5 грудня 2001 року				Довідково за 1989 р., %	
	тис. осіб		до всього населення, %		міське	сільське
	міське	сільське	міське	сільське		
АР Крим	1274,3	759,4	63	37	65	35
Вінницька	818,9	953,5	46	54	44	56
Волинська	533,2	527,5	50	50	49	51
Дніпропетровська	2960,3	607,3	83	17	83	17
Донецька	4363,6	477,5	90	10	90	10
Житомирська	775,4	614,1	56	44	53	47
Закарпатська	466,0	792,3	37	63	41	59
Запорізька	1458,2	471,0	76	24	76	24
Івано-Франківська	593,0	816,8	42	58	42	58
Київська	1053,5	774,4	58	42	54	46
Кіровоградська	682,0	451,1	60	40	60	40
Луганська	2190,8	355,4	86	14	86	14
Львівська	1558,7	1067,8	59	41	59	41
Миколаївська	838,8	425,9	66	34	66	34
Одеська	1624,6	844,4	66	34	66	34
Полтавська	956,8	673,3	59	41	57	43
Рівненська	549,7	623,6	47	53	45	55
Сумська	842,9	456,8	65	35	62	38
Тернопільська	485,6	656,8	43	57	41	59
Харківська	2288,7	625,5	79	21	79	21
Херсонська	706,2	468,9	60	40	61	39
Хмельницька	729,6	701,2	51	49	47	53
Черкаська	753,6	649,3	54	46	53	47
Чернівецька	373,5	549,3	40	60	42	58
Чернігівська	727,2	518,1	58	42	53	47
м. Київ	2611,3	0	100	–	100	–
м. Севастополь	358,1	21,4	94	6	95	5
Україна	32574,5	15882,6	67	33	67	33

1.3.3. Чисельність сільського населення України

Область	У середньому за		Рік		
	1991– 1995 рр.	1996– 2000 рр.	2001*	2002**	2003*
АР Крим	804,3	800,2	784,8	759,4	752,5
Вінницька	1015,7	955,5	922,1	953,5	937,5
Волинська	521,7	511,0	504,7	527,5	524,8
Дніпропетровська	636,4	617,6	604,0	607,3	599,2
Донецька	508,3	494,3	483,5	477,5	469,6
Житомирська	654,9	637,4	616,5	614,1	604,5
Закарпатська	755,9	785,1	782,9	792,3	789,5
Запорізька	495,4	477,7	464,8	471,0	464,5
Івано-Франківська	827,0	826,3	822,2	816,8	812,4
Київська	844,8	784,4	744,8	774,4	758,9
Кіровоградська	483,3	461,6	446,0	451,1	442,3
Луганська	383,2	367,1	355,8	355,4	348,8
Львівська	1087,8	1070,2	1059,3	1067,9	1057,5
Миколаївська	458,5	446,9	437,7	425,9	420,2
Одеська	890,6	868,0	851,2	844,4	835,8
Полтавська	740,4	703,5	677,9	673,3	661,2
Рівненська	626,7	623,4	621,4	623,6	620,6
Сумська	514,0	479,4	458,9	456,8	447,8
Тернопільська	672,5	653,3	641,7	656,8	650,6
Харківська	661,5	636,0	614,6	625,5	615,9
Херсонська	487,7	478,2	467,6	468,9	462,2
Хмельницька	752,3	703,2	674,9	701,2	688,5
Черкаська	697,0	664,8	646,4	649,3	638,7
Чернівецька	541,0	537,3	531,5	549,3	545,4
Чернігівська	604,3	548,3	516,0	518,1	504,6
м. Севастополь	22,1	22,7	22,8	21,4	21,6
Україна	16707,3	16153,2	15754,0	15882,7	15675,1

* Станом на початок року (на 1 січня).

** За матеріалами Всеукраїнського перепису населення станом на 5 грудня 2001 року.

1.3.4. Динаміка чисельності наявного населення в сільській місцевості України

(на початок року)

Роки	Кількість населення, тис. чол.	До всього населення, %
1913*	28,4	81,0
1960	22618,0	53,2
1970	21468,0	45,5
1980	19034,6	38,1
1990	16969,3	32,7
1995	16609,6	32,1
2000	15914,3	32,0
2001	15754,0	32,0
2002**	15882,7	33,0
2003	15675,1	32,7
2003, %, до		
2002	98,7	x
2001	99,5	x
2000	98,5	x
1995	94,4	x
1990	92,4	x
1980	82,4	x
1970	73,0	x
1960	69,3	x
1913	55,3	x
Абсолютне зменшення, тис. чол.		
1913–1960*	-5,8	x
1960–1970	-1150,0	x
1970–1980	-2433,4	x
1980–1990	-2065,3	x
1990–1995	-359,7	x
1995–2000	-695,3	x
2000–2001	-160,3	x
2001–2002	128,7	x
2002–2003	-207,6	x
1913–2003	-12,7	x

* Млн чол.

** За матеріалами Всеукраїнського перепису населення станом на 5 грудня 2001 року.

1.3.5. Зміна чисельності сільського населення в регіонах України за 1970–2003 рр.

(на початок року)

Область, зона	Збільшення (+), або зменшення (-) сільського населення, тис. чол.					2003 рік, в %, до					
	1970– 1980 рр.	1980– 1990 рр.	1990– 2000 рр.	2000– 2003 рр.	1970– 2003 рр.	1970 р.	1980 р.	1990 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.*
Україна	-2456.8	-2011.8	-1086.7	-239.2	-5762.8	74.1	83.7	93.6	98.5	99.5	98.7
АР Крим	47.7	+47.7	+19.3	-16.0	+107.4	117.1	109.4	102.5	98.0	95.9	99.1
Дніпропетровська	-92.1	-59.0	-35.6	-10.4	-194.8	76.5	86.5	94.5	98.3	99.2	98.7
Донецька	-62.3	-40.4	-36.4	-18.3	-147.0	77.4	86.1	92.9	96.2	97.1	98.3
Запорізька	-57.5	-50.0	-30.0	-5.5	-144.0	77.4	85.5	94.0	98.8	99.9	98.6
Кіровоградська	-123.8	-92.0	-40.1	-10.3	-264.7	63.8	77.3	91.8	97.7	99.2	98.0
Луганська	-56.5	-36.4	-31.2	-11.3	-130.7	74.1	84.0	91.9	96.9	98.0	98.1
Миколаївська	-55.6	-34.0	-27.3	-21.1	-122.6	78.5	87.4	94.0	95.2	96.0	98.7
Одеська	-103.8	-58.7	-47.7	-21.4	-218.8	80.1	80.1	94.7	97.5	98.2	99.0
Херсонська	+10.8	-5.1	-12.3	-10.4	-13.3	98.6	98.6	97.4	97.8	98.8	98.6
Степ	-493.7	-327.9	-241.3	-124.7	-1128.5	82.1	89.6	95.3	97.5	97.9	98.7
Вінницька	-286.2	-244.4	-105.6	4.1	-652.2	60.0	73.1	90.0	100.4	101.7	98.3
Київська	-140.7	-147.9	-114.4	-7.9	-418.5	65.8	74.7	87.1	99.0	101.9	98.0
Полтавська	-176.8	-89.1	-87.6	-26.3	-365.6	65.6	79.2	88.5	96.2	97.5	98.2
Сумська	-178.8	-133.8	-80.2	-18.9	-401.8	53.8	68.1	85.1	96.0	97.6	98.0
Тернопільська	-94.6	-105.3	-27.2	5.1	-233.3	74.3	83.2	96.0	100.8	101.4	99.1
Харківська	-116.4	-73.7	-52.2	-9.4	-251.9	72.1	83.2	92.3	98.5	100.2	98.5
Хмельницька	-202.7	-192.3	-87.5	3.4	-495.2	59.2	71.5	88.9	100.5	102.0	98.2
Черкаська	-126.8	-133.6	-64.2	-15.1	-335.2	66.7	76.6	91.0	97.7	98.8	98.4
Чернівецька	-0.3	-10.4	7.5	12.1	-7.1	99.4	99.5	101.4	102.3	102.6	99.3
Лісостеп	-1323.3	-1130.5	-611.4	-52.9	-3160.8	66.3	77.6	90.8	99.1	100.5	98.4
Волинська	-57.7	-69.7	-6.6	19.0	-136.6	79.8	87.4	98.8	103.8	104.0	99.5
Житомирська	-185.1	-162.0	-97.4	-21.9	-454.1	58.0	70.3	86.3	96.5	98.1	98.4
Львівська	-82.3	-90.3	-39.8	-7.4	-222.7	83.4	89.1	96.4	99.3	99.8	99.0
Рівненська	-56.4	-70.4	-8.9	-1.3	-138.7	82.1	88.7	98.6	99.8	99.9	99.5
Чернігівська	-201.9	-169.1	-130.9	-21.8	-515.4	50.8	63.3	79.8	95.9	97.8	97.4
Полісся	-583.4	-561.4	-283.6	-33.4	-1467.5	70.1	79.9	92.2	99.0	99.8	98.8
Закарпатська	-28.4	+21.3	56.6	5.7	46.7	106.7	110.9	107.7	100.7	100.8	99.6
Івано-Франківська	-28.0	-13.3	-7.0	-11.2	-52.7	94.4	97.6	99.2	98.6	98.8	99.5
Зона Карпат	-56.4	+8.0	49.6	-5.5	-6.0	100.1	103.7	103.2	99.7	99.8	99.6

* За матеріалами Всеукраїнського перепису населення станом на 5 грудня 2001 року.

1.3.6. Розподіл постійного сільського населення України за укрупненими віковими групами

(тис. чол.)

Вікова група	У середньому за		2001 рік*	2002 рік*
	1991–1995 рр.	1996–2000 рр.		
Усього	16778,9	16256,6	15789,9	15950,2
Із загальної чисельності населення у віці:				
молодшому за працездатний	3709,6	3494,2	3219,5	3208,2
працездатному старшому за працездатний	8214,7	8019,9	8050,6	8176,9
Вік не вказано	–	–	–	0,8

1.3.7. Вікова структура постійного сільського населення України за укрупненими віковими групами

(%)

Вікова група	У середньому за		2001 рік*	2002 рік**
	1991–1995 рр.	1996–2000 рр.		
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0
Із загальної чисельності населення у віці:				
молодшому за працездатний	22,1	21,5	20,4	21,4
працездатному старшому за працездатний	49,0	49,3	51,0	55,2
працездатний	28,9	29,2	28,6	23,4

* Станом на 1 січня.

** За матеріалами Всеукраїнського перепису населення станом на 5 грудня 2001 року.

1.3.8. Середній вік сільського населення за регіонами України

Область	На 1 січня 1998 року			На 1 січня 2001 року		
	обидві статі	чоловіки	жінки	обидві статі	чоловіки	жінки
АР Крим	36,1	33,7	38,2	37,1	34,7	39,2
Вінницька	42,6	37,9	46,3	42,6	38,0	46,2
Волинська	38,1	34,8	41,0	37,9	34,7	40,9
Дніпропетровська	39,8	36,3	42,8	40,0	36,7	42,9
Донецька	40,1	36,8	43,0	40,6	37,5	43,4
Житомирська	41,4	37,2	45,0	41,4	37,3	44,8
Закарпатська	34,0	32,2	35,8	34,7	32,8	36,5
Запорізька	39,4	36,1	42,3	39,8	36,5	42,6
Івано-Франківська	37,0	34,0	39,6	37,5	34,6	40,1
Київська	41,7	37,4	45,1	42,0	37,8	45,4
Кіровоградська	41,2	37,0	44,7	41,1	37,1	44,5
Луганська	40,0	36,6	43,0	40,4	37,3	43,2
Львівська	38,0	34,8	40,8	38,4	35,2	41,2
Миколаївська	37,5	34,5	40,3	38,0	35,0	40,6
Одеська	37,4	34,6	39,9	37,8	34,9	40,2
Полтавська	42,3	37,9	45,9	42,4	38,3	45,7
Рівненська	37,0	33,9	39,7	36,9	33,9	39,6
Сумська	43,9	39,3	47,7	43,8	39,3	47,4
Тернопільська	40,4	36,7	43,6	40,6	36,9	43,7
Харківська	41,0	37,0	44,3	41,2	37,5	44,5
Херсонська	36,4	33,6	38,9	36,9	34,2	39,3
Хмельницька	43,2	38,6	46,9	43,2	38,7	46,9
Черкаська	42,8	38,3	46,4	42,7	38,4	46,1
Чернівецька	37,1	34,5	39,5	37,4	34,7	39,8
Чернігівська	46,5	41,5	50,3	46,4	41,5	50,2
Україна	39,7	36,1	42,8	39,9	36,4	42,9

1.3.9. Демографічне навантаження сільського населення по регіонах на 1 січня

(на 1000 осіб працездатного віку припадає непрацездатного)

Область	Рік						2001 до 1996, %
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	
АР Крим	793	791	785	764	741	715	90,2
Вінницька	1179	1185	1201	1195	1189	1150	97,5
Волинська	1131	1117	1101	1075	1041	1005	88,9
Дніпропетровська	1029	1030	1030	1014	990	956	92,9
Донецька	998	992	981	959	928	895	89,7
Житомирська	1186	1191	1193	1180	1155	1113	93,8
Закарпатська	842	832	821	802	782	761	90,4
Запорізька	1014	1016	1016	1000	976	941	92,8
Івано-Франківська	987	978	961	936	911	886	89,8
Київська	1062	1064	1070	1054	1033	1001	94,3
Кіровоградська	1081	1080	1086	1077	1065	1034	95,7
Луганська	977	970	957	936	899	865	88,5
Львівська	1028	1016	999	974	944	915	89,0
Миколаївська	923	922	918	903	886	858	93,0
Одеська	942	941	937	926	905	875	92,9
Полтавська	1122	1118	1116	1097	1067	1025	91,4
Рівненська	1073	1068	1058	1038	1013	981	91,4
Сумська	1225	1230	2223	1196	1156	1109	90,5
Тернопільська	1154	1147	1136	1112	1084	1049	90,9
Харківська	1015	1014	1007	985	956	922	90,8
Херсонська	861	859	858	844	825	800	92,9
Хмельницька	1216	1221	1234	1227	1218	1188	97,7
Черкаська	1131	1131	1137	1126	1107	1068	94,4
Чернівецька	981	981	977	966	944	913	93,1
Чернігівська	1409	1418	1419	1398	1369	1318	93,5
м. Севастополь	718	722	707	702	697	677	94,3
Україна	1044	1041	1037	1019	994	961	92,0

1.3.10. Структура демографічного навантаження сільського населення працездатного віку по регіонах України

Область	На 1 січня 1996 року			На 1 січня 2001 року		
	усього	з них		усього	з них	
		дітей	осіб стар- ше працездат- ного віку		дітей	осіб ста- рше працездат- ного віку
АР Крим	100,0	54,7	45,3	100,0	48,7	51,3
Вінницька	100,0	35,6	64,4	100,0	35,4	64,6
Волинська	100,0	46,1	53,9	100,0	46,8	53,2
Дніпропетровська	100,0	43,1	56,9	100,0	40,7	58,3
Донецька	100,0	42,3	57,7	100,0	39,2	60,8
Житомирська	100,0	38,4	61,6	100,0	38,1	61,9
Закарпатська	100,0	59,3	40,7	100,0	56,9	43,1
Запорізька	100,0	44,3	55,7	100,0	41,9	58,1
Івано-Франківська	100,0	49,5	50,5	100,0	47,9	52,1
Київська	100,0	38,4	61,6	100,0	36,1	63,9
Кіровоградська	100,0	39,3	60,7	100,0	39,0	61,0
Луганська	100,0	42,4	57,6	100,0	39,4	60,6
Львівська	100,0	47,0	53,0	100,0	45,6	54,4
Миколаївська	100,0	49,5	50,5	100,0	47,0	53,0
Одеська	100,0	49,7	50,3	100,0	47,8	52,2
Полтавська	100,0	36,8	63,2	100,0	35,9	64,1
Рівненська	100,0	49,2	50,8	100,0	49,6	50,4
Сумська	100,0	32,7	67,3	100,0	32,4	67,6
Тернопільська	100,0	41,0	59,0	100,0	40,3	59,7
Харківська	100,0	39,6	60,4	100,0	37,7	62,3
Херсонська	100,0	53,3	46,7	100,0	49,9	50,1
Хмельницька	100,0	34,4	65,6	100,0	34,5	65,5
Черкаська	100,0	35,3	64,7	100,0	34,9	65,1
Чернівецька	100,0	49,6	50,4	100,0	48,4	51,6
Чернігівська	100,0	27,9	72,1	100,0	27,5	72,5
Україна	100,0	42,9	57,1	100,0	41,6	58,4

1.3.11. Динаміка природного руху сільського населення

Рік	Кількість, тис. чоловік			На 1000 жителів		
	народжених	померлих	природний приріст (скорочення)	народжених	померлих	природний приріст (скорочення)
1990	214,3	272,5	-58,2	12,7	16,1	-3,4
1995	184,5	316,2	-131,7	11,1	19,1	-8,0
2000	147,1	301,0	-153,9	9,3	19,0	-9,7
2001	139,2	295,6	-156,4	8,8	18,6	-9,8
2002	141,8	300,5	-158,7	9,0	19,1	-10,1
2002 % до:						
2001	101,9	101,7	101,5	102,3	102,7	103,0
2000	96,4	99,8	103,1	96,8	100,5	107,3
1995	76,9	95,0	120,5	81,1	100,0	126,2
1990	66,2	110,3	272,7	70,9	118,6	297,1

1.3.12. Динаміка формування приросту (+), або скорочення (-) чисельності сільського населення України

Рік	Населення на початок року, тис.чол.	Зміни за рік, тис. чоловік				Населення на кінець року, тис.чол.	Темпи приросту (скорочення) населення за рік, %
		природний приріст (скорочення)	міграційний приріст (скорочення)	за рахунок адміністративно-територіальних перетворень	загальний приріст (скорочення)		
1960	22618,0	313,9	-283,4	-198,3	-167,8	22450,2	-0,7
1970	21468,0	87,8	-248,5	-43,9	-204,6	21263,4	-1,0
1980	19034,6	-14,2	-195,8	-5,8	-215,8	18818,8	-1,1
1990	16969,3	-57,5	-70,7	18,1	-110,1	16859,2	-0,6
1995	16609,6	-131,7	13,0	10,7	-108,0	16501,6	-0,7
2000	15914,3	-153,9	12,1	-18,5	-160,3	15754,0	-1,0
2002	15926,5	-158,7	-24,7	-0,6	-184,0	15742,5	-1,2

1.3.13. Природний рух сільського населення
по регіонах України в 2002 році

Область	Чоловік			На 1000 жителів		
	народ- жені	помер- лі	природний приріст (скорочен- ня)	наро- джені	помер- лі	природний приріст (скорочен- ня)
АР Крим	6479	10816	-4337	8,6	14,3	-5,7
Вінницька	7826	19674	-11848	8,3	20,8	-12,5
Волинська	6388	8831	-2443	12,1	16,8	-4,7
Дніпропетровська	4995	12365	-7370	8,3	20,5	-12,2
Донецька	3533	9206	-5673	7,5	19,5	-12,0
Житомирська	5556	13467	-7911	9,1	22,1	-13,0
Закарпатська	9265	9688	-423	11,7	12,3	-0,6
Запорізька	4044	9641	-5597	8,7	20,6	-11,9
Івано-Франківська	8331	11723	-3392	10,2	14,4	-4,2
Київська	5456	17043	-11587	7,1	22,2	-15,1
Кіровоградська	3856	9625	-5769	8,6	21,6	-13,0
Луганська	2459	7144	-4685	7,0	20,3	-13,3
Львівська	10124	16539	-6415	9,5	15,6	-6,1
Миколаївська	3881	7640	-3759	9,2	18,1	-8,9
Одеська	8902	16248	-7346	10,6	19,4	-8,8
Полтавська	4772	15426	-10654	7,2	23,1	-15,9
Рівненська	8162	9948	-1786	13,1	16,0	-2,9
Сумська	2892	11195	-8303	6,4	24,8	-18,4
Тернопільська	5927	11488	-5561	9,1	17,6	-8,5
Харківська	4538	12710	-8172	7,3	20,5	-13,2
Херсонська	4485	7764	-3279	9,6	16,7	-7,1
Хмельницька	5795	15282	-9487	8,3	22,0	-13,7
Черкаська	4827	14614	-9787	7,5	22,7	-15,2
Чернівецька	5832	8012	-2180	10,7	14,6	-3,9
Чернігівська	3331	14149	-10818	6,5	27,7	-21,2
м. Севастополь	155	267	-112	7,2	12,4	-5,2
Україна	141811	300505	-158694	9,0	19,1	-10,1

1.3.14. Динаміка коефіцієнта життєвості сільського населення України*

Область	Рік						
	1970	1980	1990	1995	2000	2001	2002
АР Крим	2,75	1,75	1,31	0,75	0,60	0,60	0,60
Вінницька	1,16	0,71	0,57	0,46	0,41	0,39	0,40
Волинська	1,89	1,32	0,97	0,79	0,75	0,73	0,72
Дніпропетровська	1,18	0,78	0,74	0,50	0,39	0,40	0,40
Донецька	1,35	0,96	0,82	0,71	0,40	0,41	0,38
Житомирська	1,46	0,87	0,67	0,54	0,45	0,41	0,41
Закарпатська	2,62	1,99	1,69	1,21	1,07	0,98	0,96
Запорізька	1,15	0,90	0,77	0,47	0,42	0,98	0,42
Івано-Франківська	1,85	1,48	1,18	0,97	0,79	0,72	0,71
Київська	1,25	0,85	0,60	0,41	0,33	0,31	0,32
Кіровоградська	1,10	0,63	0,61	0,46	0,39	0,38	0,40
Луганська	1,35	0,92	0,73	0,45	0,33	0,33	0,34
Львівська	1,72	1,28	1,01	0,82	0,66	0,61	0,61
Миколаївська	1,39	1,09	0,96	0,66	0,52	0,52	0,51
Одеська	1,47	1,04	0,92	0,64	0,55	0,56	0,55
Полтавська	0,93	0,59	0,58	0,40	0,29	0,29	0,31
Рівненська	2,28	1,51	1,07	0,94	0,88	0,84	0,82
Сумська	0,92	0,57	0,48	0,35	0,28	0,27	0,26
Тернопільська	1,43	0,97	0,76	0,68	0,55	0,51	0,52
Харківська	1,15	0,69	0,63	0,43	0,37	0,37	0,36
Херсонська	1,68	1,40	1,15	0,76	0,62	0,57	0,58
Хмельницька	1,27	0,75	0,57	0,49	0,41	0,39	0,38
Черкаська	1,05	0,64	0,51	0,42	0,36	0,33	0,33
Чернівецька	1,92	1,46	1,20	0,96	0,79	0,75	0,73
Чернігівська	0,91	0,57	0,42	0,28	0,25	0,22	0,24
Україна	1,39	0,95	0,79	0,58	0,49	0,47	0,47

*Примітка: коефіцієнт життєвості – співвідношення кількості народжених до кількості померлих.

1.3.15. Динаміка шлюбності та розлучень у сільській місцевості України

Роки	Зареєстро- вано шлю- бів, тис.	Зареєстро- вано роз- лучень, тис.	На 1000 жителів	
			зареєстро- ваних шлюбів	зареєстро- ваних роз- лучень
1970	178,4	17,8	8,3	0,8
1980	163,0	24,6	8,6	1,3
1990	133,5	27,2	7,9	1,6
2000	80,1	34,8	5,1	2,2
2001	86,0	33,5	5,4	2,1
2002	85,7	38,1	5,4	2,4
2002, %, до:				
1970	48,0	214,0	65,1	в 3,0 раза
1980	52,6	154,9	62,8	184,6
1990	64,2	140,0	68,4	150,0
2000	107,0	109,5	105,9	109,1
2001	99,6	113,7	100,0	114,3
Абсолютне збільшення (+) або зменшення (-) за:				
1970–1980	-15,4	+6,8	+0,3	+0,5
1980–1990	-29,5	+2,6	-0,7	+0,3
1990–2000	-53,4	+7,6	-2,8	+0,6
2000–2002	+5,6	+3,3	+0,3	+0,2
1970–2002	-92,1	+20,3	-2,9	+1,6

1.3.16. Шлюби та розлучення сільського населення
по областях України, 2002 рік

Область	Кількість		На 1000 жителів	
	шлюбів	розлучень	шлюбів	розлучень
АР Крим	3929	2341	5,2	3,1
Вінницька	5056	1746	5,4	1,8
Волинська	3133	839	6,0	1,6
Дніпропетровська	3129	1608	5,2	2,7
Донецька	2051	1471	4,3	3,1
Житомирська	3479	1426	5,7	2,3
Закарпатська	5171	1177	6,5	1,5
Запорізька	2413	1348	5,2	2,9
Івано-Франківська	5128	1826	6,3	2,2
Київська	4285	1875	5,6	2,4
Кіровоградська	2259	1260	5,1	2,8
Луганська	1456	1146	4,1	3,3
Львівська	5727	1780	5,4	1,7
Миколаївська	2370	1263	5,6	3,0
Одеська	4862	2028	5,8	2,4
Полтавська	3123	1819	4,7	2,7
Рівненська	3846	1130	6,2	1,8
Сумська	1959	1084	4,3	2,4
Тернопільська	3957	1236	6,1	1,9
Харківська	2839	1920	4,6	3,1
Херсонська	2698	1405	5,8	3,0
Хмельницька	3762	1726	5,4	2,5
Черкаська	3195	2172	5,0	3,4
Чернівецька	3527	1371	6,4	2,5
Чернігівська	2254	1035	4,4	2,0
м. Севастополь	88	49	4,1	2,3
Україна	85696	38081	5,4	2,4

1.3.17. Динаміка середньорічної кількості працівників сільськогосподарських підприємств в Україні

Роки	Працівники сільського господарства, тис. чол.	До працівників усіх галузей економіки, %
1990	4881	20,9
1995	3801	20,8
1996	3465	20,2
1997	3142	19,8
1998	2791	18,5
1999	2615	18,1
2000	2475	18,1
2001	2131	16,5
2001 у % до:		
2000	86,1	x
1999	81,5	x
1998	76,4	x
1997	67,8	x
1996	61,5	x
1995	56,1	x
1990	43,7	x
Абсолютне зменшення, тис. чол.		
1990–1995	-1080	x
1995–1996	-336	x
1996–1997	-323	x
1997–1998	-351	x
1998–1999	-176	x
1999–2000	-140	x
2000–2001	-344	x
1990–2001	-2750	x

1.3.18. Динаміка середньорічної кількості працівників сільсько-господарських підприємств в регіонах України

(тис. чол.)

Область	Рік						2001 до 1996, %
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	
АР Крим	154	144	128	119	115	96	62,3
Вінницька	226	205	187	180	179	167	73,9
Волинська	101	89	84	84	79	69	68,3
Дніпропетровська	172	156	138	126	108	86	50,0
Донецька	147	132	113	105	97	84	57,1
Житомирська	143	131	121	111	105	95	66,4
Закарпатська	47	38	28	26	25	21	44,7
Запорізька	129	114	102	95	81	66	51,2
Івано-Франківська	63	55	54	43	37	29	46,0
Київська	176	155	136	128	121	109	61,9
Кіровоградська	134	122	112	102	91	75	56,0
Луганська	101	89	78	73	65	52	51,5
Львівська	118	98	71	62	77	63	53,4
Миколаївська	127	116	98	105	94	76	59,8
Одеська	193	182	169	158	149	132	68,4
Полтавська	179	164	153	143	135	118	65,9
Рівненська	101	93	81	73	68	61	60,4
Сумська	133	123	110	103	99	87	65,4
Тернопільська	140	126	115	108	101	78	55,7
Харківська	158	147	133	126	121	105	66,5
Херсонська	142	133	121	115	105	80	56,3
Хмельницька	190	178	156	146	147	134	70,5
Черкаська	168	157	140	134	130	120	71,4
Чернівецька	65	58	51	46	41	35	53,8
Чернігівська	158	131	106	98	98	86	54,4
м. Севастополь	4	4	4	4	5	5	125,0
Україна	3465	3142	2791	2615	2475	2131	61,5

1.3.19. Кількість працівників сільського господарства, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості*

Показник	Рік			2001, %, до	
	1999	2000	2001	1999	2000
Перебували в адміністративних відпустках, тис. чол.	632,8	185,6	93,8	14,8	50,5
до загальної кількості працівників, %	24,2	7,5	44,0	x	x
Працювали в режимі неповного робочого дня (тижня), тис. чол.	384,4	136,1	147,0	38,2	108,0
до загальної кількості працівників, %	14,7	5,5	6,9	x	x
Разом працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості, тис. чол.	1017,2	321,7	240,8	23,7	74,9
до загальної кількості працівників, %	38,9	13,0	11,3	x	x

* Розраховано за даними статистичного щорічника "Україна за 2001 рік". – К., "Техніка", 2002. – С. 388, 393.

ЗМІСТ

Вступ (<i>Саблук П.Т.</i>).....	3
До проблеми розвитку та підвищення дієвості аграрної політики (<i>Зубець М.В., Юрчишин В.В.</i>)	5
1. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ І СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ	23
1.1. Адміністративно-територіальне розселення сільського населення України (<i>Булавка О.Г., Рябоконт В.П., Скупий В.М., Михайленко О.В., Самофал О.В., Шейко Л.В., Токарева В.М.</i>)	23
1.2. Земельні, водні та лісові ресурси (<i>Федоров М.М., Снопок М.П., Солов'яненко Н.А., Колесник І.А., Волошина Г.І.</i>).....	38
1.3. Населення і трудові ресурси села (<i>Якуба К.І., Яворська Т.І., Самофал О.В.</i>)	60
1.4. Продуктивність та оплата праці (<i>Дієсперов В.С., Кондратенко Л.Ф.</i>)	81
1.5. Соціальна інфраструктура – проблеми її вирішення (<i>Булавка О.Г., Скупий В.М., Рябоконт В.П., Михайленко О.В., Самофал О.В., Шейко Л.В., Токарева В.М.</i>)	97
1.6. Трансформація умов зайнятості в АПК (<i>Булавка О.Г., Скупий В.М., Рябоконт В.П., Михайленко О.В., Самофал О.В., Шейко Л.В., Токарева В.М.</i>)	116
1.7. Рівень життя сільського населення (<i>Булавка О.Г., Скупий В.М., Микитенко І.А., Рябоконт В.П., Михайленко О.В., Самофал О.В., Охримовський О.В., Шейко Л.В., Токарева В.М.</i>)	129
II. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА БАЗА АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	141
2.1. Якісний склад основних засобів та забезпеченість ними сільськогосподарських підприємств (<i>Підлісецький Г.М., Герун М.І., Могилова М.М., Шкляр В.Б., Гарасим П.М., Бібікова Л.М., Васильок Л.І.</i>)	141

**АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ:
СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЗБІРНИК
(випуск 6)**

**За редакцією академіка УААН
Саблука Петра Трохимовича**

Підготовці збірника наданням оперативних матеріалів сприяли:

від Державного комітету статистики України: *О.М. Прокопенко*, начальник Управління статистики сільського господарства та навколишнього середовища; *О.В. Сікачина*, *С.М. Масюк*, заступники начальника Управління статистики сільського господарства та навколишнього середовища; *Т.І. Козленко*, начальник відділу статистики землеробства; *В.Г. Гречко*, начальник відділу статистики тваринництва;

від Міністерства аграрної політики України: *В.І. Дробот*, начальник Департаменту стратегії розвитку аграрної економіки; *Н.М. Крисюк*, заступник начальника Департаменту стратегії розвитку аграрної економіки; *О.І. Куць*, начальник Департаменту реформування сільського господарства;

від ВАТ "Агропромсистема": *І.М. Криворучко*, генеральний директор

Упорядники: П.К. Канінський, В.П. Немчук, М.Г. Бетлій, М.І. Асаула,
Г.Г. Руденко

Редактори: Л.Л.Ткач, Г.Г. Руденко

Технічний редактор: А.М. Артеменко

Комп'ютерна верстка та дизайн: Н.П. Грищенко

Свідоцтво про державну реєстрацію – Сер. ДК № 1162 від 18.12. 2002 р.

Підписано до друку 19.12.2003. Формат 60×84 1/16.

Ум. друк. арк. 46,5.

Наклад 1000 пр. Зам. № 164.

ДОД Інституту аграрної економіки УААН.
03127, м. Київ-127, вул. Героїв оборони, 10.